

TORNBERG, Carl Johan

kalan para ile devam ettirdi. 1847'de üniversitelerden sorumlu İsveç veliahdı Karl'ın (daha sonra İsveç Kralı XV. Karl) aracılığıyla Lund Üniversitesi'nde Doğu dilleri profesörlüğüne tayin edildi; 1850 yılında ordinaryüslüğe yükseldi. 1858-1859 ve 1861-1862 yıllarında rektörlük görevini yürüttü. Ölümüne kadar üniversitede Arapça, Farsça ve İbrânice dersleri verdi. 6 Eylül 1877 tarihinde Lund'da öldü. İsveç'in Doğu dilleri alanında yetiştirdiği çok yönlü, önemli bilim adamlarından olan Tornberg Fransızca, Almanca, İngilizce, Latince, Arapça, Farsça, İbrânice ve Türkçe'ye vâkıftı.

Eserleri. 1. *Fragmenta quædam libri Husn al-muḥādhara fi akhbār Mişr wa-al-Qāhira* (I-IV, Uppsala 1834-1835). Sü-yûtfî'ye ait eserin ilk dört bölümünün neşri ve Latince çevirisidir. 2. *Fragmentum libri Margarita mirabilium, auctore Ibn el-Vardî* (I-II, Uppsala 1835-1839). Sirâceddin İbnü'l-Verdî'nin *Ḥarîdetü'l-'acâ'ib ve ferîdetü'l-ğarâ'ib* adlı eserinin ilk beş bölümünün neşri ve Latince tercümesidir. 3. *Ibn Khaldunî Narratio de expediti-onibus Francorum in terras islamismo subjectas* (Uppsala 1840). İbn Haldûn'un eserlerinde yer alan, Haçlılar'ın İslâm ülkelerindeki savaşlarıyla ilgili bilgilere dair bölümlerin neşrini ve Latince çevirisini içermektedir. 4. *Mirkhonds berättelse om Askanernas konungätt i Persien* (Lund 1863). Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ* adlı Farsça eserinin Partlar'la (Eşkâniyân) ilgili bölümünün neşri ve İsveççe tercümesidir. 5. *Primordia dominationis murabitorum e libro arabico vulgo Kartās inscripto, auctore Abū-L-Hhassano ibn Abi Zera'* (Uppsala 1839). İbn Ebû Zer'in *el-Enî-sü'l-muṭrib* adlı eserinin Murâbitlar'ın ortaya çıkışıyla ilgili bölümünün neşridir. 6. *Annales regum Mauritanie, a condito Idrisidarum imperio ad annum fugæ 726* (I-II, Uppsala 1843-1846). İbn Ebû Zer'in aynı eserinin ilk iki cildinin neşri ve Latince çevirisidir. 7. *el-Kâmil fi't-târîḫ* (I-XII, Leiden 1851-1871). Tornberg'in hayatının eseri diye nitelendirilebilecek olan bu çalışma İbnü'l-Esîr'in umumi tarihinin Berlin, British Museum, Paris ve Uppsala nüshalarına dayanan neşri olup Tornberg'in adını bilim dünyasında ölümsüzleştirmiştir. Tornberg eserle ilgili iki ciltlik bir indeks yayımlamış (Leiden 1874-1876), ayrıca *el-Kâmil'de İspanya'nın fethine dair kısımları neşrederek İsveççe'ye tercüme etmiştir* (1865). 8. Kur'an-ı Kerim'in İsveççe'ye tercümesi (Lund 1874). 9. *Codices Arabici, persici et turcici bibliothecæ regie*

universitatis Upsaliensis (Uppsala 1849). Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe 512 yazmanın Latince tanıtımını içermektedir. 10. *Codices orientales bibliothecæ regie universitatis Lundensis* (Lundae 1850). Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcut elli İslâmî yazmanın tanıtımıdır. 11. *Codices orientales bibliothecæ regie universitatis Lundensis, Supplementa* (Lund 1853). Önceki çalışmanın zeyli niteliğinde olan bu katalogda yirmi İslâmî yazma tanıtılmıştır.

Tornberg, İslâm nümismatiğine büyük ilgi duymuş ve İsveç'te bulunan II-V. (VIII-XI.) yüzyıllara ait İslâmî sikkeler üzerine önemli iki çalışma yapmıştır: *Symbolæ ad rem numariam Muhammedanorum* (I-IV, Uppsala 1846-1862), *Numi cufici Regii numophylacii Holmiensis* (Uppsala 1848). Tornberg'in diğer çalışmaları arasında, Ârâmî lehçeleriyle ilgili olarak Peter David Malmquist ve Peter Reinhold Bergman ile birlikte hazırladığı *De linguæ aramææ dialectis* (Uppsala 1842), Sür-yânî ve Arap lehçelerine dair *Nya eröf-ringar pa sprakforsknings omrade* (Fray 1842), teolojiyle ilgili *De principiis scripturæ sacrae interpretandæ, ad placita reformatum revocatis* (Uppsala 1845), İsveççe kaleme aldığı *Arabernas läroaustalter under medeltiden* (Ortaçağ'da Arap medreseleri) (Lund 1858), *Sur l'étude des langues orientales dans les universités* (1863) ve J. J. Berggren tarafından hazırlanan *Guide français-arabe vulgaire*'in yayımı (Uppsala 1844) zikredilebilir. Tornberg 1850-1856 yılları arasında Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ* adlı Farsça umumi tarihini yayıma hazırlamışsa da yaklaşık 3700 sayfa tutan bu çalışma neşredilmemiştir (Moberg, II [1907-1908], s. 114-115).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Dugat, "J. Tornberg", *L'orient, l'Algérie et les colonies françaises et étrangères, supplément*, Paris 1867, II/3, s. 47-48; a.mlf., *Histoire des orientalistes de l'Europe du XIIe au XVIIIe siècle*, Paris 1868, I, 162-168; J. Mohl, *Vingt-sept ans d'histoire des études orientales*, Paris 1879-80, I, 52-53, 127-128, 211, 343, 484; II, 91, 94, 733; *Svenskt Biografiskt Handlexikon* (ed. H. Hofberg v.dğr.), Stockholm 1906, II, 628; L. A. Mayer, *Bibliography of Muslim Numismatics*, London 1954, s. 234-235; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 199; Zirikli, *el-A'lâm*, VI, 65; Necib el-Akiki, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1980, III, 25-26; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşriḳîn*, Beyrut 1984, s. 98-100; Abdülhamîd Sâlih Hamdân, *Ṭabakâtü'l-müsteşriḳîn*, Kahire, ts. (Mek-tebetü Medbûlî), s. 38-39; W. H. Behn, *Index Isla-*

micus 1665-1905, Millersville 1989, s. 865; a.mlf., *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's, Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden-Boston 2004, III, 525; Yah-yâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşriḳîn*, Beyrut 1425/2004, s. 233-234; A. Moberg, "Zum hundertjähigen Geburtstag C. J. Tornbergs", *MO*, II (1907-1908), s. 109-121; S. Kahle, "Les études arabes en Suède", *JTS*, XVIII (1994), s. 121-136; *Nordisk Familjebok*, Stockholm 1919, XXIX, 404-406; Tehmûrs Sâcidî, "Tornberg", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1383/2004, VIII, 471-473; Mecdüddin Keyvânî, "Tornbirg", *DMBİ*, XVI, 354-355.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

TORTOSA

(bk. TURTÜŞE).

TORUMTAY CAMİİ ve TÜRBESİ

(bk. GÖKMEDRESE CAMİİ).

TORUN

Torun kelimesinin Arapça'da en bilinen karşılığı sözlükte "hizmet ve yardım etmek, hızlı davranmak" anlamındaki "ḥfd" kökünden türeyen *hafîd* olup torunun cinsiyeti belirtilmek istendiğinde *hafîd* / *hafîde* ayrımı yapılır. Kelime Kur'an-ı Kerim'de bir yerde çoğul şekliyle (*hafede*) geçmekte, insanın evlât ve torun sahibi olmasının Allah'ın nimetlerinden olduğu bildirilmektedir (en-Nahl 16/72). "Soy, kabile" mânasındaki *sıbt* kelimesi kız-erkek ayrımı yapılmadan torunu karşılamakla birlikte bazan *hafîd*in erkek çocuktan torunları, *sıbt*ın kız çocuktan torunları ifade ettiği görülür. Bu anlamda Hz. Hasan ve Hüseyin için Peygamber'in *sıbt*ları denilmiştir. Kur'an'da *sıbt* kelimesinin çoğulu "*esbât*" Hz. Ya-kûb'un çocukları ve onların neslinden gelen on iki yahudi kabilesi anlamında geçmektedir (bk. *ESBÂT*). Hadislerde de *sıbt* ve *esbât* genelde bu mânada kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "sbt" md.). "Nâfile" kelimesi diğer birçok anlamının yanı sıra torun anlamına da gelir; Kur'an-ı Kerim'de bir yerde buna işaret vardır (el-Enbiyâ 21/72). Geniş anlamıyla "veled" kelimesi çocuk ve torunları, "ibn" ve "bint" oğul ve kızları ve onların çocuklarını ifade eder. Ayrıca "fer" (çoğulu *fürû*) kelimesi çocuk ve torunları kapsar. Âyet ve hadislerde, fıkıh literatüründe özellikle miras, mahremiyet ve aile hukuku gibi ahvâl-i şahsiyye alanında torunlarla ilgili hüküm-

ler yer alırken çoğu yerde “ibnül’-ibn (oğlun oğlu), bintül’-ibn (oğlun kızı), ibnül’-bint (kızın oğlu), bintül’-bint (kızın kızı)” gibi tamamlamaların yanı sıra oğul ve kızları kapsayan veled kelimesi kullanılarak “veledül’-veled (çocuğun çocuğu), veledül’-ibn (oğlun çocuğu), veledül’-bint (kızın çocuğu)” gibi terkiplerin yer alması çocukların ve torunların cinsiyetlerine göre farklı hükümlere tâbi olması sebebiyledir.

Mahrem akraba sayılan torunla dede ve ninesi arasında dinî, ahlâkî, hukukî yükümlülükler ve haklar vardır. Torunla dede ve nineleri arasında ebedî evlilik yasağı ve örtünme konusu dahil usul-fürû arasındaki mahremiyetle ilgili hükümler geçerlidir; torunlar erkek ve kız evlât hükmündedir. Mâlikîler dışındaki çoğunluğa göre ihtiyaç durumunda torunla dede ve nine arasında nafaka yükümlülüğü doğmaktadır. Bu sebeple fakihlerin ekseriyetine göre torunla dede ve nine birbirine zekât veremez; Mâlikîler’e göre verebilir. Miras hukuku açısından oğlun oğlu asabe grubundandır; kız kardeşleri, amca kızları ve belli durumlarda halalarıyla birlikte bulunduğu mirası onlarla ikili birli paylaşır. Kızın oğlu zevi’l-erhâm grubuna dahildir. Doktrinde tartışma bulunsu da çoğunluğa göre bu grup karı-koca dışında belirli pay (farz) sahibidir ve asabenin yokluğu halinde mirasa hak kazanır. Oğlun kızı tek başına mirasçı olursa malın yarısını alır; birden fazla oğul kızı varsa bunlar malın üçte ikisini alır; erkek kardeşleri varsa malı ikili birli paylaşır; bir kızla birlikte oğlun kızları varsa kız malın yarısını, oğlun kızları altıda bir hisse alırlar; iki kız, oğlun oğlu ve oğlun kızları varsa iki kızın alacağı üçte ikiden artakanın ikili birli paylaşır; ancak bu son durumda oğlun oğlu yoksa oğlun kızları miras alamaz.

İslâm miras hukukunda geçerli olan ve yakın akrabanın uzak akrabanın mirastan pay almasını engellemesini ifade eden “hacb” kuralı sonucu fakihlerin büyük çoğunluğuna göre oğul varken torun mirastan pay alamaz. Meselâ üç oğul bulunan mûrisin bir oğlu kendisinden önce ölmüşse onun çocuğu veya çocukları mirasçı olmaz; zira sağ olan amcaları dedelerine daha yakındır, diğerlerinin miras hakkını önler. Her ne kadar İslâm hukukuna göre hayattaki amcalar velâyet hak ve sorumlulukları gereği yeğenlerinin hukukunu gözetmek ve sorumluluklarını üstlenmek durumunda iseler de “dede yetimi” adıyla bilinen bu meselede dede mirasından mahrumiyetin muhtemel sakıncalarını bertaraf etmek üzere bazı İslâm ülkelerinde çı-

karılan kanunlarda -mirasçı sayılmayan yakınlara vasiyetin zorunlu (vâcip) olduğunu savunanların da görüşünden yararlanılarak- bu durumdaki torun veya torunların babalarına halef olacağı, yani kendileri lehine onun payı kadar vasiyette bulunulmuş gibi işlem yapılacağı hükmü benimsenmiştir. Mirastan pay alamayan akrabaya vasiyeti emreden âyetteki (en-Nisâ 4/8) emir sığası büyük çoğunluğa göre nedb, bazı sahâbî ve tâbiilerle İbn Hazm’a göre vücûb ifade etmektedir. Ancak bu âlimler vasiyet edilecek miktarı belirlemiş ve bunu ilgilinin takdirine bırakmıştır. Günümüzde İslâm ülkelerinin bir kısmında, terekenin üçte birini aşmamak şartıyla babasının hayatta olması durumunda alacağı miktarı dede yetiminin vâcip vasiyet yoluyla alacağı hükmü benimsenmiştir. Şâfiîler dışındaki ekseriyete göre belli durumlarda oğlun oğlu ninesi üzerinde velâyet hakkına sahiptir. Büyük çoğunluğa göre torunla dede ve ninenin birbirleri lehine şahitliği geçersizdir. Süt emme yoluyla torun sayılanlar evlilik yasağı ve mahremiyet açısından neseben torunlarla aynı hükümde, miras ve nafaka hükümleri açısından ise yabancı hükmündedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, II, 334; *Lisânü’l’Arab*, “hfd”, sbt”, “nfl” md.leri; Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü’l-muhtâ*, “hfd”, sbt”, “nfl” md.leri; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 298; İbn Hazm, *el-Muhalâ*, IX, 310-311; Ebû İshak eş-Şîrâzi, *el-Muhezzeb*, Beyrut, ts. (Dârü’l-fikr), II, 29; Serahsî, *el-Mebsû*, tür.yer.; Kâsânî, *Bedâ’î*, tür.yer.; Mutarrizî, *el-Muğrib fi tertibi’l-Mu’rib* (nşr. Mahmûd Fâhûrî – Abdülhamîd Muhtâr), Halep 1399/1979, I, 212; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1406/1986, IV, 98-99; Kurtubî, *el-Câmi*, X, 144, 305; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyinü’l-hakâ’ik*, Bulak 1315, VI, 230; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu’l-münir*, Bulak 1324/1906, s. 171, 313, 757; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu’s-Sirâciyye*, Kahire, ts. (Matbaatü Ferecullah Zekî el-Kürdî), s. 36, 140, 152; Hattâb, *Mevâhibü’l-celil*, Beyrut 1398, VI, 30; Şirbînî, *Muğnî’l-muhtâc*, III, 151; Buhûti, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 69; Kalyûbî, *Hâşiye ‘alâ Şerhi Min-hâci’t-tâlibin*, Beyrut, ts. (Dârü’l-fikr), III, 104, 139, 242; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye ‘ale’s-Şerhi’l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü’l-fikr), I, 298; IV, 459-462, 466; Mustafa es-Süyûtî, *Me’tâlibü’l-üli’n-nühâ fi şerhi Gâyeti’l-muntehâ*, Dimaşk 1380/1961, IV, 345, 362; Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, Beyrut, ts. (Dârü’l-ma’rife), I, 428-429; İbn Âbidîn, *Reddül’-muhtâr* (Kahire), tür.yer.; İbn Âbidîn-zâde, *Kuretu’-uyûni’l-ahyâr*, Kahire 1386/1966, VII, 131; Hüseyin Hâmid Hassân, *Ahkâmü’l-vaşiyye*, Kahire 1973, s. 221-232; “İbnü’l-ibn”, *Mv.F*, I, 185; “İbnü’l-bint”, a.e., I, 188-189; “Bintü’l-ibn”, a.e., VIII, 215-216; “Hâfid”, a.e., XVII, 327-328.

MEHMET BOYNUKALIN

TOSKANA

İtalya’nın orta kesiminde tarihî bölge.

Batıda Tiren denizi, doğuda Apenin dağlarıyla çevrilmiş olan bölgenin yüzölçümü 23.000 km², merkezi Floransa’dır (Firenze). Orta İtalya’nın en önemli kültürel ve turizm bölgesi özelliği taşımaktadır. Floransa, Pisa ve Siena şehirleri, Ortaçağ ve Yeniçağ’dan kalma eserlerle ün yapmıştır. Toskana günümüzde de İtalya’nın önemli bir tarım, ticaret ve turizm bölgesidir. Başlıca akarsuyu Arno nehridir. Kıyıya yakın olan Elbe adası Toskana bölgesine aittir.

Tarihin eski çağlarında Etrüskler’in yerleştiği bu bölge daha sonra Romalılar’ın idaresine girdi. Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra bölgedeki şehirler kendi yönetimlerini kurdu. Pisa şehri limanı sayesinde güçlendi. Bölgenin İslâm dünyasıyla ilk münasebeti 871’de Salerno’nun Kuzey Afrika’dan gelen müslüman orduların hücumuna mâruz kalmasıyla gerçekleşti. Pisalılar 1011’de Papa IV. Sergio tarafından düzenlenen Haçlı seferine katıldılar ve İslâm ordularına karşı savaşmışlar. 1118’de Sicilya adasına ve onun merkezi Palermo şehrine yapılan saldırı askerî yönden başarılı olmadı, fakat madî gücü geliştirdi. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki müslümanlarla ilişkiler ticaretin hareketlenmesini sağladı. Bu askerî ve siyasî yayılma teşebbüsleri diğer şehirlerin de canlanmasına yol açtı. Floransa, Lucca ve Siena kendi ölçülerinde gelişti. Floransa 1175 ile 1293 yılları arasında Toskana bölgesinin en güçlü şehriydi. Bütün İtalya’yı sarsan, Guelfo ve Ghibellino diye adlandırılan partiler arasındaki çekişmeler zamanla ilim, kültür ve ekonomi alanlarında olumlu yönde etki yaptı. Ancak yabancı hâkimiyetinin ağırlığı siyasal alanda hissedildi. Fransa, II. Charles d’Anjou devrinde hissedilir bir baskı kurdu (1267-1285). Medici ailesinin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomik bakımdan büyük gelişme yaşandı. Bu yeni girişim sermaye ile beraber güçlü bir denizcilik faaliyetinin doğmasını sağladı. 1422 yılı bir dönüm noktası teşkil etti. Livorno Limanı yeni rejime bağlandı, artık liman olmayan Pisa’nın deniz geleneğinin yenilenmesi, dönemin güçlü ticaret merkezleri durumundaki Ceno-va ile Venedik cumhuriyetlerine yeni bir alternatif oluşturdu. Medici ailesi 1434’te Cosimo adlı üyesinin çabaları sonucunda tam bir egemenliğe kavuştu. Devlet sistemi içinde oligarşik seçim usulleri getirildi,